

סימן סג

טבילת קומקום חשמלי

- ראשי פרקים
שאלה
א. חיובו של הקומקום החשמלי בטבילה
ב. תיקון הכלי על ידי אומן
- ג. האם תיקון המנגנון החשמלי נחשב תיקון הכלי?
ד. קביעת גדרו של קומקום חשמלי מסקנה

* * *

שאלה

עוד אין בי"ד גדול שיכול לגזור גזרות חדשות אין לחייב פלסטיק בטבילה. ואמנם יש פוסקים כמו ה'מנחת יצחק' ח"ג סי' עו שהחמירו בכלי פלסטיק, אך פוק חזי מאי עמא דבר, ואילו גוף החימום אינו חייב בטבילה כיון שאין בו בית קיבול ואינו כלי. וצריך עיון מה דינו של הכלי בכללותו, כיון שהוא עשוי בחלקו מתכת ויש בו בית קיבול.

ויש ללמוד הלכה זו מן התוספות (עבודה זרה עה, ב ד"ה והלכתא) שדנו במקרה דומה, של כלי עץ המחושקים סביבם בברזל מחוץ לכלי. גם כלים אלו מורכבים משני חלקים, כלי קיבול מעץ שאינו חייב בטבילה וחישובי ברזל שאין בהם בית קיבול. ומסקנת התוס' היא:

אפילו למ"ד הכל הולך אחר המעמיד

אין צריכין טבילה, כיון דאין משתמשין

בהן דרך המתכת. דכלי טעודה האמורים

בפרשה היינו שמשתמשין בהן.

התוס' לא הסתפקו בעובדה שבית הקיבול עשוי מעץ ואינו חייב בטבילה, אלא הסתמכו על הסברא שעיקר השימוש נעשה בעץ, ורק מטעם זה פטרו את הכלי בעל חישובי המתכת מטבילה.

ויש ללמוד מדבריהם לאידך גיסא, שהרי בקומקום המצב הפוך. אמנם גם כאן כלי הקיבול עשוי פלסטיק כמו בחבית – וכאן

קומקום חשמלי עשוי משני חלקים, כלי הקיבול שלו עשוי מפלסטיק ובתוכו מותקן גוף חימום העשוי ממתכת. הקומקום אינו מתוצרת הארץ, ומאחר שהוא מיוצר על ידי נוכרים הוא חייב בטבילה. הבעיה המתעוררת בטבילתו מצויה גם בטבילת כלי חשמל אחרים, כיון שלפי ההוראות אסור להרטיב את הכלי כולו במים, ורבים חוששים שמא הכלי יתקלקל במקוה ונמנעים מלהטבילו.

השאלה היא: האם מותר למוסרו לאומן ישראל בכדי שיקלקל אותו ויחזור ויתקנו מחדש, וע"י כך הכלי יחשב כאילו נעשה מתחילה על ידי ישראל, ולא יהיה עוד צורך להטבילו?

א. חיובו של הקומקום החשמלי בטבילה

ראשית יש להעיר לגבי עצם החיוב של הקומקום בטבילה. גוף הכלי עשוי מפלסטיק ורק גוף החימום שלו עשוי ממתכת, וממה נפשך כל אחד מן החלקים אינו חייב בטבילה מצד עצמו. גוף הכלי אינו חייב בטבילה כיון שאינו עשוי מתכת, (אמנם פלסטיק ניתן להתכה, אולם מכיון שהוא לא נמנה בין המתכות בתורה וחז"ל לא גזרו עליו כמו שגזרו על זכוכית, כי לא היה ביניהם, כל

והנותן כסף לאומן עובד כוכבים לתקן לו כלי, יש שרוצים לומר למ"ד "אומן קונה בשבב כלי" טעון טבילה, ופליגי ביה אמוראי בפ' הגזול קמא (ב"ק צט, א). ובעל ההלכות פסק כרב אשי דאמר "אומן קונה בשבב כלי", ורב אלפס פסק כרבא דדחי התם דכו"ע "אין אומן קונה בשבב כלי", וא"צ טבילה כיון דלא נקרא שם העובד כוכבים עליו. ולא דמי לכלי מדין.

ובשולחן ערוך (סי' קכ סע' י) פסק כדעת הר"ף:

ישראל שנתן כסף לאומן עובד כוכבים לעשות לו ממנו כלי, אינו צריך טבילה, (כן משמע ממרדכי).

אך הרמ"א מביא שיש חולקין, וכוונתו לטור בשם הריצב"א. ופירש הש"ך (שם ס"ק כא) בדעת הריצב"א שהחמיר אפילו במקום שחומר הגלם הוא של ישראל, וזאת מכיון שהעובד כוכבים עושה את עיקר הכלי – "אומן קונה בשבב כלי", בין אם הוא עושה כלי חדש לגמרי ובין שמעמיד כלי שניקב ואינו מחזיק רביעית.

והש"ך בהמשך דבריו כתב בשם המהרש"ל, שגם דיעה זו מודה שמעיקר הדין "אומן אינו קונה בשבב כלי", והכלי אינו צריך טבילה מעיקר הדין. ורק לחומרא אנו אומרים ש"אומן קונה בשבב כלי" להצריך את הכלי בטבילה, אך בלא ברכה. ברם נראה, שאם האומן משתמש בחומרי הגלם שלו לתיקון הכלי, כו"ע מודו שהכלי נקרא על שמו של האומן.

כאן המצב הפוך. ייצור הכלי בתחילה נעשה על ידי גוי, ולאחר הקלקול היזום אומן ישראל הוא זה שמתקנו. ולכאורה, תיקון זה לא יועיל לפטור את הכלי מן הטבילה אלא אם ננקוט להלכה ש"אומן

אפילו המעמיד עשוי פלסטיק – אך בניגוד לחישוקי החבית המתכת של גוף החימום מצויה בתוך הכלי, ועיקר שימושו של קומקום חשמלי, ככלי המיועד לחימום מים, הוא בחלק המתכתי שבו.

ויש להדגיש, עיקר שימושו של הקומקום הוא לחימום המים, ולא לשמש להם כבית קיבול בלבד. ואע"פ שאין ערך לגוף החימום העשוי מתכת בלא דפנות הפלסטיק, והשימוש הרגיל בכלי אינו יכול להעשות בלא הפלסטיק, שם הכלי נקבע בסופו של דבר על פי ייעודו המרכזי – לחמם את המים. וכיון שעיקר שימושו של הקומקום הוא בגוף החימום של המתכת, אם כן הוא טעון טבילה.

ב. תיקון הכלי על ידי אומן

כאמור, רוב בני האדם נמנעים להטביל כלי חשמל מן החשש שמא יתקלקלו. והפתרון המוצע הוא לתת את הכלי לאומן ישראל, כדי שיקלקל בו דבר מה במערכת החשמלית, ויחזור ויתקנו במעשה אומן. ויסוד ההיתר הוא על סמך ההנחה, שאם אומן ישראל תיקן כלי של נכרי שיצא מכלל שימוש הכלי פטור מטבילה. ומשום כך אנו מבקשים מן האומן להשבית לגמרי את פעולתו של הקומקום החשמלי, בדרך שרק חשמלאי מוסמך יכול לעשות. ונמצא, שביטול המנגנון הוא קלקולו של הכלי, ותיקונו ע"י אומן ישראל מחשיבו ככלי שנעשה ע"י ישראל, משום שתיקונו הוא יצירתו מחדש.

אולם עצם ההנחה שתיקון הכלי על ידי אומן ישראל יועיל לפטור אותו מחיוב טבילה תלויה לכאורה בשאלה, האם "אומן קונה בשבב כלי". וכתב הרא"ש מסכת עבודה זרה (פ"ה סי' לה):

הכלי נקרא על שמו של האומן. ומשום כך הכריע להלכה כש"ך ולא כט"ז.

וכן נקט ה'חכמת אדם' (כלל עג סע' ד) לגבי כלי שניקב או שהתקלקל עד שהתבטל ממנו שם כלי לגמרי, והאומן נתן אפילו מקצת מחומר הגלם:

אם האומן נתן הטלאי **אזלין בתר האומן**, כיון שיש לו גם כן חלק בכלי. וב'בינת אדם' (סי' סו סע' א) השתמש בסברה זו כדרך מעשית להכשיר כלי נכרי לישראל בלא הטבלה, וז"ל:

ולכן נראה לי, דאם צריכה טבילה מדינא אין לה תקנה – אלא שיעשה נקב למטה בשוליים בכדי שלא תוכל לקבל עוד משקין, ונמצא פרוחה ממנה הטומאה – ואז יתקנה ישראל, ואז "פנים חדשות באו לכאן", כמו שכתב הב"י בשם הר"ם.

ויש להעיר על דבריו שלא הזכיר את התנאי שהכסף יהיה של האומן. וצ"ע, שהרי תנאי זה נזכר בב"י להדיא כדי לפטור את הכלי מטבילה, ורק אם האומן יתקן את הכלי בכסף משלו – פטור מהלטבילו.

נמצא אם כן, שאם האומן יפרק משהו מהמכשיר כך שיגרום להשבית אותו מתפקודו, ויתקנו מחדש במשהו משלו, ע"י כך ייקרא הכלי על שמו של ישראל ויפטר מטבילה. וכגון, שהאומן יפרק כמה ברגים חיוניים לתפקוד המכשיר ויחזיר במקומם ברגים משלו, ובזה יפקע שם הגוי ממנו ולא יהיה צורך להטבילו. ויש לדמות את פירוק הברגים והחלפתם לדין שהביא בב"י בשם מהגה"מ, שאומן שתיקן כלי ע"י מסמרות נחשב כמי שעשה את הכלי. מיהו, שם מדובר במסמרות של כסף שהם חשובים, וצ"ע.

קונה בשבח כלי". אך לפי מה שכתב הש"ך בשם המהרש"ל שגם הריצב"א מודה שמעיקר הדין "אומן לא קונה בשבח כלי" – אם כן, לא יועיל תיקונו של אומן ישראל, וצריך להטבילו.

מיהו, בנד"ד יש גם צד לקולא, כיון שהבעלות על הכלי עומדת רק בידי ישראל. כל עוד מדובר בכלי של ישראל שנמסר לתיקון בידי אומן גוי, יש בו צד של שותפות עם הנכרי. אמנם הכלי של ישראל אך התיקון הוא של נכרי, ולחומרא אמרינן – "אומן קונה בשבח כלי". אך לעומת זאת בנד"ד ישראל קנה לגמרי את הכלי מן הגוי, ויש מקום לומר שמכיון שעתה הכלי עומד בבעלות של ישראל ונמסר לתיקון לאומן ישראל, שוב אין לנכרי שום חלק בו ואינו צריך טבילה.

אולם הט"ז (שם ס"ק יג) לא כתב כן. הט"ז דן באריכות בדברי הרמ"א לגבי כלי כסף, שחומר הגלם בא מן הגוי והאומן הוא ישראל, ומסקנתו ששם הגוי לא פקע מן הכלי כיון שרוב הכלי שייך לו ורק המיעוט הוא של ישראל.

אך הש"ך (שם ס"ק כד) חלק על הט"ז, וכתב:

וכן אומן ישראל שעשה כלי לעובד כוכבים... אפילו למ"ד דאזלין בתר מי שהכסף שלו (- המדובר בכלי כסף שהיה צורך לתקנו ע"י כסף שהגוי נתן), אפשר **דהיכא דהמקצת כסף של ישראל מודה דא"צ טבילה**, ופירוש זה עיקר.

ובטעם הדבר כתב ב'ערוך השולחן' (שם סע' נו), שלמסקנה גם השו"ע מודה ש"אומן קונה בשבח כלי" במקום שהאומן נותן לפחות חלק מחומר הגלם, משום שאז

אינו כלי ואינו מקבל טומאה. למרות שהזוג הוא כלי שלם גם ללא עינבל, אך מכיון שיעודו הוא השמעת קול, ללא העינבל המשמיע את הקול אין הזוג נחשב כלי. ולדעת אב"י, רק משום שקלוקל זה ניתן לתיקון על ידי הדיוט עדיין טומאת הכלי עליו. אך אם התיקון יכול להיעשות רק על ידי אומן, הרי פקע ממנו שמו הראשון וטומאתו פורחת. ואמנם גם ללא הזוג, העינבל אינו ראוי להשמיע קול, אך עדיין הדבר העיקרי היוצר את הקול הוא העינבל ולא הזוג.

וכמו כן י"ל גם לגבי קומקום חשמלי. עיקר ייעודו של הקומקום הוא חימום המים על ידי המנגנון החשמלי שבו, ובלעדיו הוא אינו יכול לשמש לייעודו המקורי. כי אין אפשרות להרתיה בו מים בדרך אחרת, משום שהוא עשוי פלסטיק, ואינו מסוגל להרתחת מים על ידי האש כמו קומקום מתכת. ואפילו בקומקום חשמלי העשוי מתכת לא ניתן לחמם בו מים על האש. אמנם ייעוד זה אינו יכול להתקיים בלא דפנות הפלסטיק המחזיקות את המים, אך ודאי עיקרו של הקומקום הוא גוף החימום ולא הפלסטיק, וכמו שכתבנו לגבי זוג.

ואף אם תימצא דרך להשתמש בקומקום לחימום מים בלא גוף החימום – והיינו מעין מלאכתו הראשונה, שמו ודאי ישתנה מ"קומקום חשמלי" לסתם קומקום רגיל. ויש שוני מהותי בין השנים, קומקום רגיל מתחמם באש חיצונית, והוא שונה מהותית מקומקום חשמלי המתחמם באמצעות מערכת חשמלית הנמצאת בתוכו.

וממילא, כשמשביתים את המנגנון החשמלי של הקומקום החשמלי הוא הופך לקומקום רגיל שהוא מהות אחרת,

יתרה מזו, יתכן שאין צורך אפילו בהחלפת הברגים ודי בכך שהאומן יחזיר את הברגים המקוריים עצמם, מכיון שהוא קונה אותם והם שלו מעתה, וכשהוא מחזירם נמצא שתיקן בברגים שלו, וצ"ע.

על כל פנים, דרך זו של מסירת הכלי לאומן לקלקלו – דרך כבושה היא על ידי הפוסקים, ובספר 'טבילת כלים' הביא שהגאון ר' שלמה זלמן אורבך זצ"ל הורה למעשה להשתמש בדרך זו. ואמנם הגרש"ז מצרף עוד סניף להקל בכלים חשמליים, משום שרגילים להשתמש בהם כשהם מחוברים לשקע ועל ידי כך נמצא שהם מחוברים לקרקע, אך נראה מדבריו שעיקר ההיתר אינו מסתמך על סניף זה אלא על הסברה שכתבנו.

ג. האם תיקון המנגנון החשמלי נחשב תיקון הכלי?

דא עקא, שבדרך המוצעת האומן אינו מקלקל ומתקן את הכלי עצמו, אלא רק את המנגנון החשמלי שבו. וצריך עיון, האם תיקון המנגנון החשמלי נחשב לתיקון עצם הכלי. שאם לא כן, אין תועלת במעשה האומן ובפירוק הברגים, והכלי נשאר כלי שנעשה ע"י נוכרים כפי שהיה מתחילה, ועדיין הוא טעון טבילה.

ונלענ"ד לדמות את היחס שבין גוף החימום והקומקום ליחס שבין העינבל והזוג, שלגביהם שנינו במסכת שבת (נה, ב): ניטלו עינבליהן עדיין טומאתן עליהן. למאי חזו, אמר אב"י הואיל שההדיוט יכול להחזירו... אלא אמר רבא הואיל וראוי להקישו על גבי חרס... רבי יוחנן אמר הואיל וראוי לגמע בו מים לתינוק. משמע שהעינבל המאפשר לזוג לצלצל הוא העושה אותו כלי, וללא עינבל הזוג

אשר יבא באש תנבירו באש" – אפילו
דיבור יבוא באש.

רבי יונתן הביא מקור מפסוק מפורש בתורה שזוג אינו נקרא כלי אלא על שם קולו. וממילא, כשבטל קולו של הזוג בטל ממנו שם כלי. אך כל זה נכון דווקא בזוג משום גזירת הכתוב, ואילו לגבי שאר הכלים משמע שהם אינם מקבלים את שמם על פי השימוש שלהם אלא על פי צורתם. ואין ללמוד מזוג בבנין אב, משום שכלי זה נועד להשמעת קול כעין "דיבור", ושאינו משאר כלים שיש להם שימושים אחרים.

ולפי זה, כלי חשמלי, אע"פ שללא המנגנון החשמלי שבו אינו יכול לתפקד ככלי חשמלי, כל עוד צורת כלי עליו – כלי הוא ומקבל טומאה. ומכאן יש ללמוד ששמו הקודם עליו גם לענין חיוב טבילה. אך הרמב"ם לא הביא נימוק זה, ונראה משום שסבר שלימוד זה אינו מהתורה אלא אסמכתא בלבד. שהרי פסוקים אלו נאמרו לענין הגעלה ולא לענין טומאה, וכבר עמדו על כך התוס' (שם ד"ה כל דבר). אך התוס' עצמם סוברים שזו דרשה גמורה, שאם אינו ענין להגעלה תנהו ענין לטומאה. ולשיטתם יוצא, ששאר הכלים שצורתם נשמרה לא יצאו מכלל כלי, אע"פ שבטל מהם תשימש המקורי.

ואם כן, הפתרון שהצענו להשבת את גוף החימום של הקומקום החשמלי על ידי אומן נפיל בבירא, שהרי עדיין נשמרת צורתו המקורית ושם כלי עליו.

אך מאידך, דווקא לפי סברא זו יש מקום להקל מצד אחר. שהרי הקומקום עצמו עשוי מפלסטיק והוא פטור בעצם מטבילה, ואין בו צורת כלי אלא מצד החלקים הפטורים מטבילה. ואילו החלק החייב

וכשמתקנים אותו יוצרים את הקומקום החשמלי מחדש. שמו של "קומקום חשמלי" מעיד עליו שנקרא כך ולא "קומקום" סתם, ועל דעת כן מייצרים אותו וקונים אותו, כדי שיחמם באמצעות גוף החימום המותקן בו. (ולענ"ד זהו שינוי גמור של שמו שקונה אפילו בקניני גזילה כשינוי השם).

יתרה מזו, כיון שקומקום חשמלי אינו יכול לתפקד כלל ללא המנגנון החשמלי שבו, נמצא שמהותו של הכלי נעקרה ממנו לגמרי, שהרי אין אפשרות להרתיח בו מים בדרך אחרת. ואפילו אם היה עשוי מתכת לא היה ניתן לחמם בו מים על האש. ואם כן, גם בלא שינוי השם בטל ממנו שם כלי, כיון שאינו עושה מעין מלאכתו הראשונה. ויש לדייק כסברא זו – שאם הכלי נסתר עד כדי כך שאינו עושה מעין מלאכתו הראשונה, שפקע ממנו שם כלי – מתירוצו של רבא: "הואיל וראוי להקישו על גבי חרס", והרמב"ם (הל' כלים פ"ח ה"ז) פסק כרבא. דהיינו, שהזוג מתפקד עדיין כזוג גם ללא עינבל כי הוא משמיע קול גם כשמכים בו על החרס, ולכן הוא נחשב עדיין לכלי המקבל טומאה. ומשמע שאלמלא כן, דהיינו ללא עינבל, הזוג היה מתבטל מלהיות כלי המקבל טומאה. כי עיקר תפקידו של הזוג להשמיע קול וכשאינו משמיע קול בטל תפקידו ושוב אינו זוג כלל.

ד. קביעת גדרו של קומקום חשמלי

ולכאורה אפשר לדחות את סברתנו, משום שאין כל דמיון בין כלי חשמלי לזוג, וזאת עפ"י דברי רבי יונתן בסוגיא שם: מנין למשמיע קול בכלי מתכות שהוא טמא, שנאמר (במדבר לא, כג) "כל דבר

צורתו החיצונית.

מסקנה

נראה שגדרו של כל כלי חשמלי נקבע על פי העיקר, שהוא המנגנון החשמלי, ולא על פי צורתו החיצונית. ומשום כך, ניתן למסור אותו לידי אומן ישראל כדי שיקלקל את המנגנון החשמלי ויחזור ויתקנו, ובדרך זו לפטור אותו מחיוב הטבילה. בדרך זו יפקע שמו של היצרן הנכרי מן הכלי על ידי השבח והחומרים שהוסיף לו, והוא יקרא על שמו של האומן הישראלי. ולענ"ד די בפירוק והרכבה שההדיוט חושש לעשות בעצמו ודרכו למסרם לאומן.

ויש עוד טעם להקל בכלי חשמל, שהרי הקומקום עצמו עשוי מפלסטיק והוא פטור בעצם מטבילה, והחלק החייב בטבילה הוא החלק המתכתי שבו. נמצא שכל חיובו של הכלי בטבילה הוא רק בגלל גוף החימום שבו, ולכן די בהשבתת גוף החימום ותקונו על ידי אומן כדי לפוטרו מטבילה.

בטבילה הוא החלק המתכתי שבו, והוא עשוי במכוון ממתכת, כי רק מתכת היא מוליכת חום טובה ויכולה לחמם את המים. נמצא, שכל חיובו של הכלי בטבילה הוא רק בגלל גוף החימום שבו, ולכן די בהשבתת גוף החימום ותיקונו ע"מ לפוטרו מטבילה.

וכבר הארכנו בתשובה אחרת (בחא"ח בענין מחצלת קלועה בחוטי ברזל ס' נא) לדון בגדרו של כלי שחלקו מקבל טומאה וחלקו אינו מקבל טומאה. ותורף דברינו שם, שהתנאים נחלקו בשאלה האם הולכים בכלי מעין זה אחר העיקר או אחר המעמיד. ושם הוכחנו שבעיקרון ההלכה נפסקה כר' נחמיה שהולכים אחר העיקר, ורק במקום שהמעמיד של הכלי הוא עיקר כמו גופו אזלינן בתר המעמיד. ולדעת ר' נחמיה שהולכים אחר העיקר יש מקום לומר שגם בכלי חשמלי אזלינן בתר עיקרו, ועיקרו הוא המנגנון החשמלי שבו.

ובכגון זה, אף ר' יונתן יודה ששם הכלי נקבע על פי שימושו העיקרי ולא על פי